

Kapitein Michalis

Nikos Kazantzakis

Kapitein Michalis
(Vrijheid of dood)

Vertaald uit het Grieks
door Hero Hokwerda

Voor de vertaling van deze roman ontving de vertaler
een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευθερία ή θάνατος)* /
O Kapetán Michális (Elefthería i thánatos). Athene (geschreven 1949-50;
eerste Griekse uitgave 1953), [1981] 2014¹⁹ (Ekdósis Kazantzáki)

© Niki Stavrou, Athene

© 2018 Nederlandse vertaling Hero Hokwerda /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld *Bruiloft in Anogia*, Kreta, 1954 © Dimitris Harissiadis /

Benaki Museum, Athene / Bridgeman Images

NUR 302

ISBN 978 90 284 2716 7

www.wereldbibliotheek.nl

Voorwoord

Toen ik, op mijn oude dag nu, Kapitein Michalis begon te schrijven, was mijn heimelijk doel dit: het visioen van de wereld zoals mijn kinderoogen het geschapen hadden te redden door het met woorden te omkleden. En wanneer ik het visioen van de wereld zeg, bedoel ik het visioen van Kreta. Ik weet niet hoe het de andere kinderen, van het bevrijde Griekenland, in die tijd verging, maar de kinderen van Kreta ademden in de heroïsche lijdensjaren van kapitein Michalis een tragische lucht in, toen de Turken onze grond nog bezet hielden en je tegelijk de bloedbespatte vleugels van de Vrijheid naderbij kon horen komen. Op dat kritieke overgangsmoment, een en al koorts en verwachtingen, werden de kinderen van Kreta in snel tempo tot man; de nimmer sluimerende bekommernis van de volwassenen om hen heen om het vaderland, de vrijheid, de God die de christenen beschermt, de God die het zwaard opheft om de Turken te verdrijven, legden zich over alle gewone vreugde en verdriet van het kind heen.*

Van jongs af beleefden we het conflict dat elk ogenblik tot uitbarsting kon komen. We voelden aan dat er in deze wereld twee grote machten in een strijd met elkaar verwickeld waren: christen en Turk, Goed en Kwaad, Vrijheid en Tirannie, en dat het leven geen spel was, maar strijd. En ook nog dit: dat er een dag zou komen dat ook wij de strijd in moesten gaan; al van jongs af stond voor ons vast dat we, geboren als Kretenzers, ertoe voorbestemd waren ons leven door dit Moeten te laten regeren.

*Vanaf het ogenblik dat onze hersenen begonnen te ontwaken, zagen we de christenen en de Turken elkaar als stieren beloeren en vergramd hun snor opdraaien; zagen we de soldaten van de Sultan gewapend door de straten gaan en christenen vloekend hun deuren vergrendelen; hoorden we de oude mannen over slachtingen, heldendaden en oorlogen spreken, over vrijheid en Griekenland, en zagen we vol bewondering de oude kapiteins, in hun wijde pofbroeken en witte laarzen, de dolk met het zwarte heft in de gordel, als goedige wilde dieren uit de bergen afdalen en rondgaan in de nauwe straten van Grote Vesting.**

Onze God had het gelaat en de gestalte aangenomen van een oude strijder; ook Hij droeg een wijde pofbroek, had een dolk in handen en ging door Grote

Vesting rond; de volwassenen zagen Hem niet, maar voor ons, wanneer we 's middags van de onderwijzeres terugkeerden, waren er dagen dat we in de duistere turkenbuurten Zijn wapens konden zien blinken.

En wanneer de paasweek aanbrak, vergramde ons hart. In onze kinderfantasie viel het lijden van Christus samen met het lijden van Kreta; in de nacht van Stille Zaterdag zagen we, achter de rug van Christus, ook de opstanding van Kreta, en op Goede Vrijdag was het voor ons niet Maria Magdalena die aan de voeten van de Gekruisigde neerzeeg en met haar lokken het heilig bloed afveegde, maar Kreta,* dat, onder het bloed en al weeklagend, Hem smeekte met Hem mee te mogen opstaan.

De Kretenzertjes beleefden in die jaren diep en stom het gevaar, ze balden hun kleine knuisten en wachtten tot ze groot waren om beter te kunnen begrijpen wat de zin van al deze dingen – oorlogen, slachtingen, vrijheid, Griekenland – was en om hun oudeheer en hun grootvader achterna te gaan, het gevecht in.

Omringd door zulke vlammen gingen onze kinderjaren voorbij. Grote Vesting was in die tijd niet een kluitje huizen, winkels en nauwe straatjes, weggedrongen aan een baai van Kreta en gebeukt door een altijd even grimmige zee, en de zielen die er woonden vormden niet een hoofdeloos of veelhoofdig samenraapsel van mannen, vrouwen en kinderen die al hun kracht verspilden aan dagelijkse bekommernissen van brood, kind, vrouw. Een ongeschreven, onbuigzame orde regeerde hen; niemand kwam in opstand tegen de strenge wet boven hen. Heel de stad was een burcht, en elke ziel was al evenzeer een burcht, die eeuwig in staat van beleg verkeerde en als kapitein een heilige had, de Heilige Minás, schutspatroom van Grote Vesting. De hele dag stond hij onbeweeglijk op zijn icoon in zijn kleine kerk, gezeten op zijn schimmel en met een rode lans in de hoogte gehouden. Zongeband, met korte krulbaard en grimmige blik. Beladen met zilveren votiefgeschenken, handen, ogen, voeten, harten, die de vestingbewoners aan Zijne Genade hadden opgehangen met het verzoek hen te genezen. De hele dag stond hij daar maar onbeweeglijk te doen of hij alleen een schilderij was, verf op hout, maar zodra de nacht viel en de christenen in hun huizen wegcropen en een voor een de lichten doofden, nam hij een aanloop, duwde de zilveren wijgeschenken en de verf opzij, gaf zijn paard de sporen en trok de griekenbuurten in; hij ging op patrouille. Voor de vestingbewoners was hij immers niet zomaar een heilige, hij was hun kapitein. Kapitein Minás noemden ze hem, en ze gingen een kaarsje voor hem branden en keken hem een hele tijd aan met wie weet wat voor klachten aan zijn adres, dat hij Kreta nog altijd niet bevrijd had.

Velen die Kapitein Michalis gelezen hebben menen dat zulke kinderen – zulke mannekes, zoals we op Kreta zeggen – nooit bestaan hebben, en ook geen mannen met zo veel kracht in hun handen en zo veel kracht in hun ziel, die met zo veel verlangen het leven liefhebben en met zo veel minachting de dood onder ogen zien. Hoe kunnen ongelovigen geloven wat voor wonderen het geloof kan voortbrengen? Ze vergeten dat de ziel van de mens almachtig wordt wanneer ze zich door een grote gedachte laat meevoeren. Je schrikt wanneer je, na bittere beproevingen, begrijpt dat er in ons een kracht bestaat die de kracht van de mens te boven kan gaan; je schrikt omdat je, als je eenmaal begrepen hebt dat die kracht bestaat, geen rechtvaardigingen meer voor je onbeduidende of onmannelijke daden, voor je verloren leven kunt vinden door de schuld op anderen te schuiven; je weet dan dat jij, niet de fortuin, niet het noodlot en ook niet de mensen om je heen, alleen jij, wat je ook doet en wat je ook wordt, geheel en al de verantwoordelijkheid hebt. En dan durf je niet meer te lachen, durf je geen spot meer te drijven wanneer een brandende ziel naar het onmogelijke streeft.*

Maar al te goed heb je intussen begrepen dat de waarde van de mens is: naar het onmogelijke streven en wéten dat hij daarnaar streeft. En er zeker van zijn dat hij het bereiken zal, omdat hij er zeker van is dat, als hij de moed niet verliest, als hij niet naar de sermoenen van de logica luistert, maar zijn ziel niet laat kisten en in geloof verdergaat en koppig achter het onmogelijke aan blijft jagen, dat dan het wonder geschiedt waar het vleugelloze gezonde verstand nooit enig vermoeden van zou kunnen hebben: het onmogelijke wordt mogelijk.

Als de Griekse stam tot vandaag de dag gered is, als ze al die – buitenlandse en binnenlandse, vooral binnenlandse – vijanden overleefd heeft, al die eeuwen miserie, slavernij en honger, dan heeft ze dat niet te danken aan de logica – denken jullie maar eens aan de drie handelaartjes die het Vriendengenootschap oprichtten, denk aan 1821 –, maar aan het wonder. Aan de nooit slapende vonk die in Griekenlands innerlijk brandt.*

Gezegend de vonk die de verstandige raadgevingen van de logica trotseert en, wanneer de stam tot vlak bij de rand van de afgrond nadert, de hele ziel laat ontvlammen en het wonder brengt. Aan de wonderen heeft Griekenland zijn leven te danken.

‘Vaderland, vaderland,’ verzucht Makryjannis, ‘je hebt het niet getroffen met de mensen die je gingen regeren! Alleen God... regeert je en houdt je nog in stand!’ Waarachtig, alleen God, alleen de vonk; op het ogenblik dat die ergens in een hoek van Griekenland dreigt te doven, slaat ze naar een andere hoek over en wordt een uitslaande brand.*

*Vandaag de dag is ze naar Cyprus overgeslagen. Wie kan er, sprekend over Kreta en kapitein Michalis, niet met ondraaglijke pijn en trots denken aan het Griekse wonder dat zich voor onze ogen weer hernieuwt, aan Cyprus en aan Akritis?**

Gezegend zij dit heldhaftige prinseneiland; de wereld waarvan we in deze naoorlogse jaren van ontbinding meenden dat ze verrot was, heeft nog zielen die het wagen in opstand te komen tegen hypocrisie, onrecht en schaamteloosheid. Cyprus is geen detail, geen eiland zomaar in een uithoek van de Middellandse Zee; het is vandaag geworden tot het strijdperk, door het lot voorbestemd, waar de morele waarde van de hedendaagse mens op het spel staat.

Weer komen de verstandigen, de kleingelovigen met hun nuchtere adviezen aanzetten, een en al logica; hoe kan een vonkje licht, zeggen ze, het opnemen tegen zo veel almachtige duisternis? Maar de waarachtige man kent geen wanhoop; hij weet dat in deze eerloze, wispelturige wereld, al is het in maar heel weinig harten, enkele grondbeginselen leven, dochters van de mens, door hemzelf met bloed, zweet en tranen geschapen en onsterfelijk. De meeste van die beginselen zijn in Griekenland geboren, met als twee belangrijkste: de vrijheid en de waardigheid van de mens.

Er bestaat op deze wereld een verborgen wet – als ze niet bestond, zou de wereld al van duizenden jaren her verloren zijn – die hard en onschendbaar is: altijd triomfeert het kwaad in het begin en altijd wordt het aan het eind verslagen. Het lijkt erop dat het voor de mens onontkoombaar is veel strijd en veel zweet te moeten voldoen om zijn recht te verkrijgen – en het goed dat het duurst betaald wordt is de vrijheid; die wordt nimmer kosteloos geschonken, door de mens noch door God, ze gaat van land tot land, waar ze maar geroepen wordt, en van hart tot hart, ze kent geen slaap en is altijd tegen de keer en compromisloos. Nu is ze naar Cyprus geroepen, en we zien haar met vaste tred over het bloedbespate Cypriotische land voortstappen.

Kreta stuurt Cyprus een boodschap, de stem van Kreta doorklieft de zee, snelt voorbij de Dodekanese en roept het eiland toe: 'Houd vol, zuster; zoals ik zelf gekruisigd en gepijnigd ben en de opstanding beleefd heb, zo zul ook jij die beleven!'

Het lot – zegt Makryjannis weer – houdt ons, Grieken, altijd maar met weinigen... van oudsher tot vandaag de dag vallen alle wilde dieren ons aan om ons te verslinden, en het lukt ze niet; ze eten van ons en er blijft nog gist over. Die gist noem ik vonk. Het is de vonk die onsterfelijk brandt in het innerlijk van Griekenland.

Dat is het geheim van Griekenland; het verbrandt zoals de vogel uit het sprookje en wordt tot as, en uit de as springt het hernieuwd tevoorschijn. Zal

dit ras dan nooit sterven? Kan zelfs de tweedracht het niet van het aangezicht der aarde wegvagen? Nee, dat kan ze niet; vast en zeker bestaat er in dit ras iets onverwachts, iets wat zich telkens hernieuwt, iets waarlijk goddelijks. Onze kinderoogen hadden gelijk toen ze het lijden van Christus vereenzelvigden met het lijden van Kreta, zoals vandaag de dag, daar ben ik zeker van, de kleine Cypriootjes het lijden van Christus met het lijden van Cyprus vereenzelvigen en, net als wij destijds, met onwankelbaar geloof de Opstanding verwachten. Maar tot de Opstanding komt, zal ons ras aan het kruis hangen en het uitschreeuwen.

Denk aan het apocriefe evangelie waarin over de geliefde discipel Johannes staat dat hij onder bij het kruis met tranen in de ogen naar de gekruisigde Heiland stond te kijken. Hij zag duidelijk hoe Jezus' gezicht verscheurd werd van de pijn, maar geleidelijk aan vervaagde het gezicht, en plotseling sloeg Johannes de schrik om het hart: hij zag aan het kruis niet langer het gezicht van Christus, maar duizenden gezichten – mannen, vrouwen en kinderen – die gekruisigd waren. En toen, ineens, waren ze allemaal verdwenen en stond op de verlaten rots alleen nog het kruis, en aan het kruis een schreeuw die gekruisigd was.

Deze schreeuw vandaag die gekruisigd is, deze schreeuw vol pijn en opstanding, is Griekenland.

I

Kapitein Michalis knarsetandde, zoals hij altijd deed wanneer woede hem overviel; dan kwam tussen zijn lippen zijn rechterhoektand tevoorschijn, die onder zijn zwarte snor oplichtte. Heel toepasselijk was de bijnaam die men hem in Grote Vesting gegeven had: kapitein Everzwijn. Wanneer hij, met zijn ronde, gitzwarte ogen, zijn korte, stijve nek en zijn krachtig gestel met de zware botten, een aanval van woede had, leek hij met de hoektand die zo naar buiten stak werkelijk op een everzwijn dat mensen in het oog gekregen had en op zijn achterpoten oprees om toe te slaan.

De brief die hij in handen had, frommelde hij in zijn knuist ineen en hij stak hem in zijn brede gordel van zijde en katoen. Een hele tijd had hij de brief zitten uitspellen en zijn best gedaan om te begrijpen wat er stond... Ook deze Pasen zou de jongen weer niet komen, maakte hij eruit op, ook dit jaar zouden zijn zwaarbeproevede moeder en zijn arme zuster hem weer niet te zien krijgen, want hij is nog aan de studie, schrijft hij... Wat duvel studeert hij toch? Blijft hij dan maar eeuwig aan de studie? Als hij nu zei dat hij niet naar Kreta terug durft omdat hij met een Jodin getrouwd is! Die oogappel van een zoon van je, broederlief Kostarós, heeft ons bloed bezoedeld! Nu, als je nu nog eens geleefd had! Dan zou je hem wel bij zijn enkel pakken en als een geitenleren zak op zijn kop aan de balken hangen!

Hij kwam overeind, een reusachtige kerel, zijn hoofd reikte tot de zoldering van zijn winkel. Door de vaart raakte de zwarte, met franje omzoomde hoofdband die zijn stekelige haarbos bij elkaar hield los; kapitein Michalis greep hem, draaide hem en wond hem strak om zijn dikke, hoekige schedel; toen nam hij een sprong en ging in de deuropening staan om een luchtje te scheppen.

Charitos, zijn winkelknecht, dook achter een rol scheepstouw weg. Het was een dorpsjongen met een wilde kop, zwart als een kookpot, met angstig beweeglijke ogen en flaporen. Hij keek schuins om zich heen naar de zeilen, het canvas, de potten verf, de pek, de dikke kettingen, de ijzeren ankers, alle hebben en houden van een schip, maar van schrik zag hij alleen zijn baas, die nu, op de drempel staande, de hele deuropening vulde en grim-

mige blikken naar buiten wierp, in de richting van de haven; het was zijn oom, maar hij noemde hem baas en sidderde voor hem.

‘Alsof ik nog niet genoeg zorgen aan m’n kop heb over vanavond,’ mompelde kapitein Michalis. ‘Wat wil die hond toch van me, dat-ie me bericht stuurt dat ik vanavond naar dat ellendige konák* van ’m moet komen? Komen daar ook nog ’ns de zorgen om m’n neef bij! Van z’n moeder moest ik ’m schrijven, en dat heb ik ook gedaan, maar voor mijn part komt-ie nóóit meer thuis!’

Hij keek links van hem naar de haven, naar de kaïks, de bootjes, de zee. Tot in de verte was het op de kade een gegons van handelaars, zeelui, schippers, sjouwers die tussen olijfolie- en wijnvaten en stapels johannesbrood heen en weer liepen en vloekten en tierden en karren laadden en losten; ze hadden haast, omdat ze voor zonsondergang, als de vestingpoort op slot ging, klaar wilden zijn. Van de zee kwam een drukkende warmte en in de haven hing een lucht van rottend fruit, johannesbrood en wijn en olijfolie; twee, drie Maltese vrouwen van middelbare leeftijd, met het plamuurmes opgemaakt, stonden op de kade met schorre stem te kakelen en te zwaaien naar een buikige Maltese treiler die met vis beladen kwam binnenvaren.

De zon was al aan het zakken om onder te gaan en zo ging ook deze laatste dag van maart heen. Er stond een guur windje uit het noorden en Grote Vesting had het koud; de winkeliers wreven hun handen, stampten met hun voeten en dronken saliethee of rum om warm te worden. Ginder lag de top van de Stroúmboulas bepoederd met sneeuw, verder naar achteren torende donkerblauw de Psiloritis omhoog met in witte uitwaaijende banen de versteende sneeuw die in de diepe kommen in de luwte lag te blinken, maar over alles heen straalde strak en glanzend als staal de hemel.

Kapitein Michalis had zijn ogen gericht op de grote Koules, een brede, stevig gebouwde vestingtoren, als we de haven betreden links, met op zijn borstwering de gevleugelde marmeren leeuw van Venetië. Heel Grote Vesting was omwald met een grimmige, door vestingtorens verbonden borstwering, in oude Venetiaanse tijden door christelijke raya’s* gebouwd en door Venetianen, Turken en Grieken in hun bloed gedrenkt. Her en der op de wallen aangebracht hielden hier de stenen leeuwen van Venetië nog stand, het evangelie in hun klauwen geklemd, en daar de Turkse axen, in de bastions vastgezet op die bloedige herfstdag toen de Turken na een jarenlange hopeloze belegering Grote Vesting hadden ingenomen.* Nu schieten tussen de uit het lood geraakte stenen overal rotsplanten op, en wilde vijgen en brandnetels en kapperstruiken.

Kapitein Michalis liet zijn ogen zakken en keek naar de voet van de Koules; de aderen aan zijn slapen zwollen op en hij slaakte een zucht. In

deze fundamenten, waar de golven tegenaan slaan, was de vervloekte kerker waar generaties en generaties christelijke krijgsheren, aan handen en voeten in ketens geslagen, waren weggekward. Het lichaam mag immers nog zo sterk zijn, de ziel van een Kretenzer torsen kan het niet... Ik doe er bij God mijn beklag over dat Hij de lichamen van ons, Kretenzers, niet van staal gemaakt heeft, zodat we het honderd, tweehonderd, driehonderd jaar kunnen volhouden, totdat Kreta bevrijd is; daarna mogen we voor mijn part de lucht in vliegen.

In hem laaide de woede weer op; de geëmigreerde neef die naar het frankendom* overgegaan was kwam hem weer in gedachten.

‘Hij schijnt te studeren, maar wat duvel studeert-ie toch? Straks wordt-ie nog schoolmeester, net als z’n oom Tityros! Zo’n pandjesjas, zo’n schaapskop met een brilletje op. “Een best beest, dat varken van ons, en dan blijkt het wormen te hebben!” Pt, pt, pt!’

Hij spoo zijn speeksel een heel eind weg; het scheelde maar weinig of het was in het winkeltje van heer Dimitrós de kruidenhandelaar beland.

‘Wat ben je toch afgezakt, vrijgevochten geslacht van turkenvreter Deli-Michalis!’*

Zijn geduchte grootvader Deli-Michalis kwam hem weer levensgroot en springlevend voor de geest. Die man was niet dood te krijgen zolang hij zoons en kleinzons had! Heel af en toe haalden de ouderen nog herinneringen aan hem op, hoe hij de baaien van Kreta afliep en zijn grote hand boven de ogen hield; dan scheen hij uit te kijken of de Moskovische schepen al aan de einder opdoemden. Hij duwde zijn grote fez scheef op het hoofd, liep over deze kade hier van Grote Vesting heen en weer, leunde tegen deze vervloekte Koules en zong het turkendom recht in het gezicht: ‘De Moskoviet komt eraan!’ Hij scheen lang haar en een baard te hebben gehad en zijn hoge laarzen aan zijn gordel vast te binden en nooit van zijn benen te doen. Hij droeg ook een lang zwart overhemd, omdat het geknechte Kreta ook in het zwart ging, en ’s zondags, na de dienst, wandelde hij rond met de oude boog van zijn grootvader om de schouder gehangen en met de pijlkoker vol pijlen over de rug.

‘Dat waren nog ’ns mannen,’ gromde kapitein Michalis, en hij fronste zijn wenkbrouwen. ‘Dat waren nog ’ns mannen, echte reuzen, niet van die onderkruipsels zoals wij! En zo waren ook hun vrouwen, en nog wel grotere reuzen ook – ach, man, de mensheid heeft z’n beste tijd gehad en is afgezakt, ze gaat naar de bliksem!’

In zijn innerlijk ging het luik open en achter zijn grootvader doemde uitgeteerd, grimmig en met uitgegroeide nagels vol modder zijn grootmoeder op. Die had, eenmaal op hoge leeftijd gekomen, haar ommuurde hof

vol kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen de hof gelaten en was in een diepe grot weggekropen, boven het dorp aan de voet van de Psilorit, waar ze geboren was. Twintig jaar had ze daar in het verborgene geleefd; een kleindochter die daar in het dorp getrouwd was, bracht haar elke ochtend een homp gerstebrood en olijven en een veldflesje wijn – water was er in de grot genoeg – en met Pasen twee roodgeverfde eieren om heer Christus niet te vergeten. En elke ochtend klom de oude vrouw naar de ingang van de grot en ging daar op haar hurken zitten, met haar lange haar en lange nagels, in vodden gehuld en wit als een spook; dan tuurde ze naar de zon die opkwam, zwaaide er een tijdlang met haar sprietige armen naar alsof ze haar zegende dan wel vervloekte, waarna ze weer in de diepe put van de berg oploste. Twintig hele jaren lang, tot ze op een ochtend haar niet zagen verschijnen; ze begrepen, en haalden de pope van het dorp erbij, daalden met brandende fakkels in de grot af en vonden haar verstijfd en ineengerold in een kuil klein als een doopvont, de armen over elkaar en met het hoofd tussen de knieën geklemd.

Kapitein Michalis schudde zijn hoofd en maakte zijn ogen van de kerker los; de gestorvenen in hem zonken weer terug.

In het winkeltje aan de overkant zat heer Dimitrós, wallen onder de ogen, de benen over elkaar, op een smal sofaatje te doezelen; hij had een vliegenmepper van paardenhaar in de hand, zwaaide die loom heen en weer en verjoeg de vliegen van de zakjes kruidnagels, muskaatnoten, mastiek van Chios, kaneel die in rijen om hem heen stonden en van de flesjes laurier- en mirtenolie. Gelig en pafferig, en altijd even slechtgeluimd. Nu eens krabde hij zich, dan weer gaapte hij, dan weer sloot hij de ogen en viel in slaap. In slaap gevallen was hij nu nog niet, en het scheen hem toe dat van de overkant kapitein Michalis zijn hoofd naar hem toe draaide en naar hem keek; hij hief dus zijn vliegenmepper op om hem goedenavond te wensen, maar de norske buurman draaide zijn hoofd verder en heer Dimitrós begon weer te geeuwen.

Kapitein Michalis stak zijn grote hand in de brede gordel die een aantal malen om zijn middel gewonden zat; hij vond de ineengefrommelde brief, haalde hem tevoorschijn en scheurde hem in duizend stukjes.

‘Was één schoolmeester die ons geslacht te grabbel gooit niet genoeg en hebben we hém er nu ook nog bij! En van wie is-ie een zoon? Van jou, broederlief Kostarós, die ooit de fakkel pakte, het kruitmagazijn in brand stak en zo het Arkadiklooster de lucht in liet vliegen, met heiligen, Christussen, monniken, christenen en Turken en al!’*

Vendouzos, de befaamde lyraspeler,* daalde in zijn jekker gewikkeld haastig naar de haven af. Hij had voor zijn taverna een vat Kísamoswijn

besteld en was onderweg om het af te halen, maar toen hij uit de verte kapitein Michalis in het oog kreeg, de hoofdband tot over zijn wenkbrauwen gedrukt, begreep hij en maakte rechtsomkeert.

‘De draak heeft zijn dag weer ’ns niet,’ mompelde hij. ‘Laat ik maar een eindje omlopen.’

De zon was al tot op de rotsen van de Stroúmboulas gezakt, de straten liepen vol met schaduw, de minaretten waren van wit roze geworden en in de haven waren kooplui, ambachtslui, arbeiders, schippers en sloopshonden doodop van het roepen en blaffen vanaf de vroege ochtend; de wereld raakte zachter gestemd. Kapitein Michalis haalde de tabaksdoos uit zijn gordel en draaide een sigaret. Langzamerhand zakte zijn woede, en hij streelde zijn woeste, ravenzwarte snor en glimlachte; zo kwam blinkend wit zijn hoektand ook weer aan het licht.

‘Gelukkig is m’n zoon er nog, die Thrasaki van me,’ mompelde hij. ‘Die gaat onze eer redden. Hij gaat zijn oom Tityros wel ’ns door mekaar schudden, en dat hooggeleerde neefje van me net zo, die me daar zonder blikken of blozen ons bloed met de Joden vermengd heeft; hij gaat de banier van onze clan wel ’ns in handen nemen!’

Zo sprak hij, en op slag scheen het leven hem goed en God rechtvaardig toe; kapitein Michalis had geen reden tot beklag meer hij Hem.

Een oud Turks mannetje, een kaalkin,* schoon, in vodden gehuld en op klompen, kwam aarzelend aanlopen; hij sloeg zijn angstige ogen op en keek naar kapitein Michalis. Deze liet zijn hoofd zakken, zag hem en schudde het hoofd.

‘Wat moet je, Alí-aga?’ vroeg hij bruusk.

Het was een buurman van hem; hij mocht hem niet, walgde van hem, zo’n naaktslak, zo’n verwijfd type, geen man en geen vrouw, die in de schemering bij zijn Griekse buurvrouwen een sok zat te breien en vrouwenpraatjes afstak.

‘Baas,’ mompelde het oude mannetje, ‘ik kom van Noury-bei. Je krijgt heel veel groeten van hem, laat-ie zeggen, en of je zo vriendelijk wilt zijn vanavond naar zijn konák te komen.’

‘Goed, ja, dat heeft-ie me ook al door zijn Moorse knecht laten overbrengen; ga nu maar.’

‘Je schijnt beslist te moeten komen.’

‘Ja, ga nu maar, zei ik!’

Hij kon die eunuchenstem niet aanhoren, dat verwijfde toontje. Alí-aga verbeet zich, liep bibberend vlak langs de muur weg en verdween.

‘Ik in zo’n Turks huis, wat moet ik daar? Wat wil die hond van me? Waarom komt-ie zelf niet? Ik ga ’r niet heen!’

Hij draaide zich om.

‘Charitos,’ riep hij, ‘ga naar huis en zadel m’n merrie!’

Hij had plotseling zin om zijn paard te bestijgen, een ritje te maken en alles van zich af te schudden. De grootvader, de grootmoeder, het neefje, Noury-bei... waarom ging hij geen ritje op zijn merrie maken om overal van af te zijn?

Maar juist toen hij zijn hand uitstak om de sleutel van zijn winkel te pakken en af te sluiten, klonk er van het eind van de straat een helder en vrolijk gehinnik. Kapitein Michalis herkende de paardenstem en keek om: olijfwart, glanzend en kaarsrecht kwam de hoogedele hengst de hoek om en stapte dampend voort. Een mollig turkenjong op blote voeten hield het dier bij de teugel en trok het ongezadeld met zachte hand mee op en neer door Grote Vesting om het stoom af te laten blazen. Het moest van ver gekomen zijn, na een snelle rit; het schuim stond hem nog om de mond en de borst en de vier oksels. Maar zijn kracht was nog niet tot bedaren gekomen; het dier schokte snuivend zijn beschuimde hals en van het zweet drupende manen omhoog, en af en toe hief het zijn ranke voorbenen op en stampte hinnikend op het keienstraatje.

‘De hengst van Noury-bei komt langs, opletten, jongens!’ klonk een stem uit de barbierszaak verderop van heer Paraskevás, die van Syros kwam.

Een stuk of vijf die nog niet geknipt waren en eentje met de kin vol scheerzeep kwamen de deur uit vliegen. Ze bleven met open mond staan kijken, reikhalzend en vol bewondering.

‘Godenezielen,’ riep een boom van een vent met een gedraaide geitenbaard. ‘Godenezielen, als ze tegen me zeiden: “Het paard van Nouris of zijn hanoem,* wat heb je liever? Kies maar”, dan zou ’k het paard kiezen.’

‘Ach man, wat klets je toch uit je nekharen!’ ging de pasgeschoren huis schilder Yánnaros tegen hem in; hij werd ook wel Wilde Kat genoemd, omdat hij een stekelige snor had die omhoog stond. ‘Die Emine-hanoem is een beroemdheid, man; ze schijnt knap te zijn, die teef, twintig jaar nog maar en een wilde. Die moet je kiezen, stakker, dan kunnen je dijen nog ’ns wat plezier beleven!’

‘Geef mij het paard maar,’ zei de geitenbaard nogmaals. ‘Ik bezoedel me niet!’

‘Het paard niet, beste eilandgenoot, en de hanoem niet,’ waagde met zijn hoge stemmetje ook sior Paraskevás op te merken, die met de schaar in de hand zelf nu ook naar buiten gevlogen kwam. ‘Het paard niet en de hanoem niet, daar komt alleen maar gedonder van!’

De geitenbaard draaide zich om.

‘Nou, jij stukje Turks fruit* van Syros van me,’ zei hij, ‘wat is leven anders

dan gedonder; als je dood bent kun je nog lang genoeg luiwammesen. Als ik je goeie raad mag geven, zeg dan niet van dat soort dingen tegen ons, Kretenzers; voor je 't weet vatten we 't verkeerd op en stoppen we je levend onder de grond...'

De stakker van Syros huiverde. Het was altijd zo'n goeiig en vriendelijk manneke, hij wist zelf niet meer hoe hij tot Kreta afgezakt was om deze roofdieren hier te gaan scheren. Elke keer als zo'n Kretenzische hooglander zijn barbierszaak kwam binnenstappen, schrok de man van Syros op en bezag hem met angstige blik. Waar moest hij beginnen? Die vent moest zich al in maanden niet geschoren en gewassen hebben, al in jaren zijn haar niet hebben laten knippen. Hij schudde de handdoeken uit, pakte zijn scharen en drentelde om de stoel heen waar de Kretenzer had plaatsgenomen en zijn tronie in de spiegel bewonderde – als een ram die de kudde leidde scheen deze geweldige klant hem toe, als de Heilige Mamas de opperherder, die sior Paraskevás een keer op een icoon had gezien, één grote bos haar, een paar *oká** baard, snor en hoofdhaar, waar tien barbiers zich nog geen raad mee zouden weten.

De scharen van sior Paraskevás leken ineens gekrompen; hoe konden ze het opnemen tegen zulk varkenshaar, tegen zo'n haarbos! Dan slaakte de man van Syros, die het allemaal wat fijner gewend was, een zucht en hakte de knoop door; in godsnaam begon hij zo'n man dan maar in het schuim te zetten.

'Levend?' vroeg hij, en geschrokken deinsde hij achteruit. 'Hoezo, beste man, waarom gaan jullie me levend onder de grond stoppen?'

'Omdat mensen die zulke dingen zeggen... weet je hoe we die hier noemen?'

'Nou, zeg 'ns?'

'Dooie pieren!'

De man van Syros slikte even, deed of hij het niet gehoord had en ging naar binnen.

Op dat ogenblik kwam Stefanís, de vroegere kapitein van de *Dardana*, die bij de opstand van 1878 door de Turken tot zinken gebracht was, met zijn manke been langs; door een granaat van het Turkse schip dat hem tot zinken gebracht had, was zijn knie gebroken, en sindsdien stampte hij met zijn stok over de vaste wal en scharrelde al trekkebenend rond in de havenbuurt. Hij had twee stokken: een kaarsrechte die hij bij zich had wanneer het met Kreta de goede kant op ging, en een dikke, kromme voor wanneer de zaken scheefliepen en er kruitdamp in de lucht hing. Vandaag kwam hij met zijn kromme stok langsgelopen. Hij hoorde wat er gezegd werd en bleef staan.

‘Zeg, geen ruzie maken, kerels,’ zei hij, ‘alles sal reg kom.’

‘Laten we ’ns zien, kapitein Stefanís, wat zou jouw persoon willen?’

‘Op de hengst van Nourís rijden en dan met Emine-hanoem achterop, stelletje uilskuikens, net als Heilige Yoryis!’

‘Ik ook!’ ‘Ik ook!’ ‘Ik ook, kapitein Stefanís!’ riepen luidkeels en schaterend de Kretenzers, geknipt of ongeknipt. ‘Moge God je woorden verhoeren!’

Kapitein Michalis keek toe en gaf zijn ogen de kost. Het paard liep nu koket en levendig voor hem langs, de ranke, lenige hals recht als van een zwarte zwaan. Het keek opzij en zag kapitein Michalis, knipperde met zijn oog alsof hij hem herkende, hield een ogenblik de pas in en hinnikte. Kapitein Michalis deed een stap, kon zich niet bedwingen en deed nog een stap. Hij liep naar het paard toe; zijn hand jeukte om het dier aan te raken, de warmte van het lijf te voelen, onder het schuim te raken. Het turkenjong zag hem en bleef staan.

De zware hand van kapitein Michalis strekte zich uit naar de drijfnatte brede borst met de ketting met turkooizen en een ivoren halvemaan. Ze streefde met snelle bewegingen de hals, de neusvleugels, het voorhoofd, verdween in de natte manen, gleed smachtend en onverzadigbaar over de rug en de schoften en naar beneden over de dampende buik; de hand kon er niet genoeg van krijgen, leek het dier wel op te willen vreten.

En het fiere, elegante dier boog zijn hals en genoot al even onverzadigbaar van de ervaren mannenhand. Het wendde zijn grote, fluwelen oog en keek naar hem, en met zijn neusvleugels streefde het van zijn kant ook het gebogen hoofd en het briede zijn hete adem over het mannenhaar uit. En plotseling greep het, speels, met zijn lippen de zwarte band van kapitein Michalis’ hoofd; het tilde hem in de hoogte, zwaaide ermee in de lucht en wilde er geen afstand meer van doen. Het paardenoog loerde speels naar de zwartbaard voor hem, en die voelde zijn hart smelten; naar een mens had diens oog nog nooit met zo veel bewondering gekeken. Liefkozend begon hij het dier met paaiende woordjes toe te spreken, en het paard boog als om goed te luisteren zijn hals naar beneden en schurkte onder alle strelingen tegen de mannelijke schouders. Met een snelle beweging stak kapitein Michalis zijn hand uit en greep zijn hoofdband van de lippen van het paard, en hij wond hem, zo onder de schuimvlokken als hij zat, weer om zijn haar; daarna wendde hij zich naar het turkenjong met een gebaar dat de liefkozingen gedaan waren en hij kon gaan.

‘Ik ga erheen,’ mompelde kapitein Michalis, terwijl hij met zijn ogen het paard, dat verder liep, bleef volgen tot het bij de havenpoort was. ‘Ik ga erheen!’

Plotseling had hij de knoop doorgehakt; hij draaide zich om en wilde zijn winkel afsluiten om zich naar het konák van Noury-bei te begeven.

Maar kapitein Stefanís, die hem in het oog gekregen had toen hij zo smachtend het paard streefde, bleef daar op zijn kromme stok gesteund voor hem staan en wenste hem goedenavond. Bij hem geen angst voor deze onhandelbare man; hij was zelf ook een man, een geduchte zeerob. Hoe vaak had hij, bij elke opstand, van 1854, 1866, 1878, met zijn *Dardana* niet de Turkse blokkade doorbroken en in afgelegen woeste havens levensmiddelen en kruut en kogels voor de christenheid aan land gebracht! En toen zijn schip gebombardeerd en tot zinken gebracht was, stroomde het bloed uit zijn gebroken knie, maar wist hij zwemmend de Aya Pelayá-baai te bereiken terwijl hij tussen zijn tanden de brieven boven water hield van het Comité van Athene gericht aan de vermaarde kapitein Kórakas, commandant van de Mesarávlakte. Wel was hij sinds die tijd aan lager wal geraakt; hij bleef verminkt en verviel tot armoede, zijn kleren sleten aan zijn lijf. Hij sleepte nog zijn aan alle kanten opgelapte kapiteinslaarzen voort, zwierf de hele dag in de haven rond en keek, met pijn in het hart maar toch ook vol bewondering, naar andermans kaïks; hij genoot van de geur van pek, luisterde naar alle stemmen en welkomstgroeten en ankers die in het zand en de stenen op de bodem neerzakten. Het lichaam was verkommerd, de zakken waren leeg, de wijde pofbroeken waren versleten en zaten vol gaten, maar zijn ziel stond nog recht overeind in zijn borst en keek net als een boegbeeld van een schip uit over de zee.

Hij steunde dus op zijn kromme stok, bleef vrijmoedig voor kapitein Michalis staan en sprak hem aan.

‘Hé, kapitein Michalis, heb je opgevangen waar ze ’t in de barbierszaak over hadden? Als je mocht kiezen, zeiden ze, het paard van Noury-bei of Emine-hanoem, wat zou jij dan kiezen?’

‘Die schaamteloze praatjes hoef ik niet,’ zei kapitein Michalis, en hij stapte naar zijn winkel zonder naar de verlopen schipper om te kijken.

Maar de koppige zeerob liet het er niet bij zitten; hij deed of hij het niet gehoord had en liep hem achterna.

‘Nourís schijnt haar uit Constantinopel gehaald te hebben, het moet een Tsjerkessische zijn, razend knap en wild, zo eentje die mensen verslindt. Van de Moorser christin, haar voedster die ze bij zich had, horen m’n buurmeisjes, de Foukarászusjes, hoe het daar achter het houten traliewerk van de bei toegaat, en die vertellen ’t met hun gezegende tongetjes weer verder...’

‘Kapitein Stefanís,’ zei kapitein Michalis nogmaals, geërgerd, ‘die schaamteloze praatjes hoef ik niet, zei ik.’

Maar de ruwe zeebonk hield zijn poot stijf, nee, hij zou me zich daar de mond laten snoeren zeker; voor een hele Turkse vloot had hij geen angst gekend, zou hij nu voor deze vent angst kennen? Die zou alles moeten aanhoren, of hij wilde of niet.

‘Bloedbroeder is die Noury-bei van je, kapitein Michalis, vergeet dat niet,’ begon hij nu. ‘Dan hoor je dus te weten hoe het bij hem thuis toegaat... De bei, dat woeste dier, schijnt aan haar voeten te zitten en haar in de ogen te kijken, en zij drukt haar brandende sigaret in zijn hals en kokkert het uit. En soms schijnt ze aan haar vaderland te moeten denken, met zijn tenten, zijn geur van mest en melk, zijn paardengehinnik; dan krijgt ze ’t op haar heupen en breekt ze de porseleinen kopjes, giet de reukstoffen uit, slaat de Moorse.’

Grommend als een bijterige waakhond nam kapitein Michalis de sleutel van zijn hals en duwde hij met zijn grote hand de oude zeerob van de deurpost weg om zijn winkel af te sluiten. Maar al had hij geweld, nu kon de zeeman zijn tong niet meer reven; met zo’n wild dier had hij beter niet in praatjes verward kunnen raken, maar nu hij erin verward was, op volle kracht vooruit dan maar en God zegene de greep! Hij verhardde zijn hart en raffelde snel af wat hij op zijn lever had.

‘De hanoem schijnt jaloers te zijn op het paard van Nourís. Eergister-nacht, toen de bei haar wilde omhelzen, verzette ze zich: “Eerst moet je me ’n gunst bewijzen,” zei ze. “Wat je maar wilt, vrouwe van me, alles kun je krijgen.” “Je moet je paard naar de binnenplaats halen, lampen voor me aansteken om te kunnen zien en het dan voor m’n ogen slachten!” De bei slaakte een zucht en liet het hoofd zakken, en hij ging naar zijn odá en sloot zich daar op; de hele nacht konden ze hem al grommend op en neer horen lopen. Ik vertel het je maar, dat je ’t weet. Hij schijnt je bij zich thuis ontboden te hebben en wil je spreken, je moet niet weigeren; Alí-aga heeft het me verteld. Het kan dus geen kwaad te weten dat de echtelieden bonje hebben.’

Heer Stefanís wreef zich in zijn eeltige handen, tevreden dat hij zijn hele verhaal had weten te doen zonder door vrees bevangen te raken.

‘Da’s wat ik weet, kapitein Michalis, en da’s wat ik opbiecht; waar of gelogen, dat laat ik voor rekening van de Foukarászusjes!’

Kapitein Michalis smeedde de deur met een klap dicht en deed haar op slot. Hij stak de sleutel in zijn gordel en wendde zich naar de schipbreukeling.

‘Jullie, zeelui,’ zei hij verachtelijk, ‘hebben geen eerbied voor de vrouwen van mensen.’

En hij liep weg.

‘En jullie kapiteins van de wal,’ sloeg Stefanís grinnikend terug, ‘hoe